

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ПОНЯТЬ В ШКІЛЬНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ КУРСАХ

Т. Г. Назаренко

*Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

Анотація. Вивчаючи багато років проблему формування наукових географічних понять в шкільних курсах географії, дослідниця виділяє з них окрему просторову категорію «українознавчі» поняття та пропонує методику компетентнісного навчання при їх формуванні згідно Концепції НУШ.

Ключові слова: наукові поняття; географічні поняття; українознавчі поняття; компетентнісне навчання; Нова українська школа.

T.G. Nazarenko. Methods of the forming Ukraine knowing concept in school geographical courses

Summary. Having studied for many years the problem of forming scientific-geographical concepts in school courses of geography, the researcher singles out a separate spatial category of "Ukrainian concepts" and offers a method of competence approach in their formation according to the NUS Concept.

Keywords: scientific concepts; geographical concepts; Ukrainian studies concepts; competence training; New Ukrainian school.

Географічна освіта сьогодні потребує подальшої гуманізації, розроблення сучасної методики та технологій в освітньому процесі. Концепція Нової української школи (НУШ), запроваджує нові критерії оцінювання якості знань. Створюються нові навчальні програми, підручники та посібники, які змістовно орієнтовані на компетентнісний підхід. Засаднича мета Нової української школи – підтримати сучасне покоління учнів у їх прагненні стати знаючими людьми через систему предметних та ключових компетентностей, це надасть молодим людям можливість зорієнтуватися в сучасному суспільстві, свідомо зайняти відповідну соціальну і громадянську позицію, підвищити рівень духовної культури, культури спілкування і практичної діяльності, формувати соціально зрілу, працелюбну, патріотичну та творчу особистість [1].

Змістова поліструктурність освітнього процесу з географії дозволила здійснити її системний аналіз, що передбачав вивчення не лише теоретичного географічного змісту, але й надавав інформацію українознавчого характеру, що базувалась на географічному змісті.

Задля формування географічної культури в учнів недостатньо використовується інваріантна частина навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема, дещо нівельовано потужний потенціал українознавчих понять географічного змісту. Усе це дає підстави стверджувати, що розроблення і впровадження географічної інформації українознавчого спрямування на краєзнавчому матеріалі сприятиме розв'язуванню проблеми диференційованого навчання та формування наукових понять через компетентнісний підхід.

Зауважимо, що серед науковців фігурують деякі розбіжності щодо трактування терміну українознавство. Як правило в науково-методичній літературі паралельно вживається термін народознавство, яке часто виступає синонімом українознавства. Проблеми українознавчої складової в змісті освіти були в центрі уваги багатьох наукових досліджень як минулого так і сучасності. В діяльності М. Драгоманова, М. Грушевського, П. Куліша, І. Огієнка, С. Русової, Я. Чепізі та інших спостерігалась увага на велике значення підготовки вчителя українознавства як виразника кращих змагань і устремлінь. Праці О. Єфименка, С. Єфремова, М. Стельмаховича, М. Ярмаченка, В. Майбороди, О. Сухомлинської, П. Кононенка, В. Крисаченка та інших аргументували теоретико-методологічні основи українознавства як науки, розкрили деякі історико-педагогічні аспекти його розвитку та впровадження в систему національної освіти. Видатні вітчизняні педагоги минулого основні принципи побудови національної системи освіти обґрунтовували українознавчими чинниками: здійснення навчання рідною мовою, врахування національних особливостей при розробці програм, підручників і посібників тощо.

Після проголошення УНР в освітні програми вперше були введені українознавчі предмети: історія України, українська мова і література, географія України. Однак починаючи з трагічних для України часів українознавство зазнає утисків з боку держави. Термін українознавство штучно вилучається з ужитку, його заміниками виступають країно-крає-народо-суспільство-знавство тощо.

Новий спалах національного відродження, розбудова української суверенної держави зумовили ренесанс науково-освітнього українознавства в тому числі й в шкільній географії.

Розвиток науки про Україну та українство відбувається у нерозривній єдності із самоусвідомленням, консолідацією, самоствердженням українського народу, формуванням суспільних і державних форм його буття. Виходячи з цього українознавство як окремий предмет і як інтегративна система знань мала би стати основою всіх ланок нової системи освіти. Особливо це спостерігається саме на уроках географії, адже учень отримує окремі елементи географічних знань починаючи з початкової школи в курсі «Я і Україна», де через українознавчу інформацію формуються локальні географічні поняття і знання. Поглиблення цих знань відбувається в 5-му класі під час вивчення пропедевтичного курсу «Природознавство», в якому на доступному для учнів рівні формуються початкові уявлення про Землю та про країну в якій мешкає учень.

Географія 6-го класу – є першим систематичним курсом нового шкільного предмета. У процесі вивчення загальної географії в учнів формуються уявлення про Землю як природний комплекс, про особливості земних оболонок та їх взаємозв'язки, про кількість і розміщення населення земної кулі, людські раси, положення України та окремих держав на політичній карті світу. Таким чином, у 6-му класі розпочинається формування загальної географічної культури школяра та поступове навчання картографічній мові. Учні оволодівають основними географічними уявленнями та поняттями релевантними з Україною.

Шкільний географічний курс, що вивчається в 7-му класі має назву «Географія материків і океанів», здавалось мало що є спільного з Україною, але аналізуючи навчальну програму [2], знаходимо таке речення: «У новій програмі посилено українознавчу спрямованість курсу 7-го класу, тобто вивчення територій та об'єктів здійснюється з урахуванням їх зв'язків з Україною, із сучасними пріоритетами нашої держави, що значно розширює загальнокультурну компетентність учнів». Отже через українознавчий зміст

регіональної географії навчальні програми з географії для 7-го класу містять відповідну інформацію.

Вивчення географії у 8-му класі – Географія України: природа, населення, господарство – спрямоване на формування цілісної науково-географічної картини своєї держави на основі комплексного її вивчення. Цей курс допомагає учневі усвідомити себе громадянином України, закласти знання про природу та сформувані в учнів знання та уявлення про Україну як цілісну країну, в якій відбуваються різноманітні глобальні та регіональні процеси. Українознавче навчання, зокрема під час вивчення географії, полягає не тільки в поінформованості учнів, а й у засвоєнні наукових географічних знань про закономірності розвитку природи як основи для прийняття оптимальних рішень із спостереження просторово-часових географічних закономірностей. Оволодіння понятійно-термінологічним апаратом науки географія відбивається у визначеннях в підручниках, таким чином учні створюють власний активний словниковий науковий географічний словник, котрим послуговуються протягом навчального часу, все це впливає на інтелектуальний розвиток школярів [3, с. 71].

В працях відомого фундатора української географії С. Рудницького, говориться як раз про те, що до засадничих географічних понять, що несуть в собі українознавчу змістову складову слід віднести «простір», «територія», «регіон», «країна», «нація», «природа», «етнос». Всі ці поняття присутні в понятійній базі природничої і суспільної галузях географії, а поняття «Україна» є системо утворюючим для курсу «Українознавство» [4, с. 52].

Для всіх фундаментальних географічних понять доповнюючи будуть їх регіональні аналоги. Якщо ми формуємо поняття «територія», то його регіональним аналогом стане конкретизоване поняття про територію країни, в нашому випадку – України. Вивчаючи будь-яку територію, регіон чи материк робимо акцент в прив'язці до України. Таким же чином, розкривається регіональний зміст понять «територія».

Порядок подання українознавчого змісту в шкільних курсах географії має певну специфіку, обумовлену метою навчання і змістом цієї дисципліни. Методичні шляхи формування українознавчих понять в курсах шкільної географії відбираються з врахуванням рівня розумового розвитку учнів і раніш отриманої ними підготовки з попередніх шкільних географічних курсів.

Запропонована нами методика формування українознавчих понять в шкільних курсах географії, шляхом самостійного опрацювання учнями краєзнавчих дидактичних завдань, навчальних екскурсій, використання проектної діяльності засобами ІКТ у процесі застосування компетентнісного підходу, сприяють міцному засвоєнню географічних знань і прищеплені любові до рідного краю і своєї батьківщини – України.

Список використаної літератури

1. Концепція Нової української школи
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Навчальні програми <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
3. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Х.: ВГ «Основа», 2016. – 112 с.: іл., табл. – (Серія «Бібліотека журналу «Географія»; Вип.. 11 (155). URL: <http://lib/sstta.gov.ua/id/eprint/707431>
4. Рудницький С. До основ українського націоналізму. Відень, 1920. – 98 с.